De Atlantikwall: het verhaal van de bunkers langs de kust

www.geschiedenisvanzuidholland.nl/atlantikwall

De Atlantikwall: het verhaal van de bunkers langs de kust

Als je in de duinen wandelt, zie je soms nog Duitse bunkers uit de Tweede Wereldoorlog. Zij waren onderdeel van de Atlantikwall: een verdedigingslinie van wel meer dan 5000 kilometer lang! Een deel hiervan liep langs de Zuid-Hollandse kust.

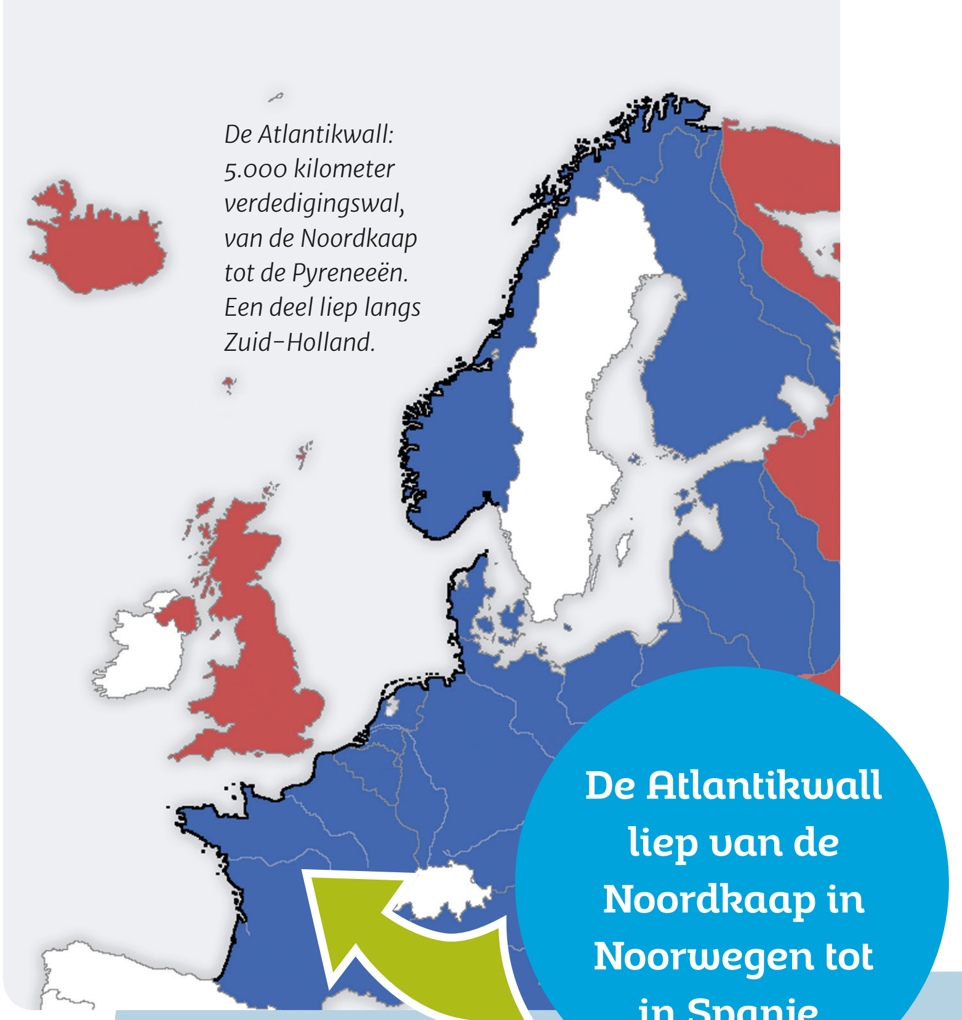
De Atlantikwall: 5.000 kilometer verdedigingswal, van de Noordkaap tot de Pyreneeën. Een deel liep langs Zuid-Holland.

De Atlantikwall liep van de Noordkaap in Noorwegen tot in Spanje.

De Atlantikwall

Vanaf september 1939 viel Adolf Hitler met zijn legers de buurlanden van Duitsland binnen. Binnen tien maanden had hij een groot deel van West-Europa in handen. Toen de Engelse luchtmacht te sterk bleek en later de aanval op Rusland vastliep, wilde Hitler voorkomen dat hij op twee fronten oorlog moest voeren. Daarom besloot hij eind 1941 om de West-Europese kust met bunkers en kanonnen te verdedigen. Zo was deze beschermd tegen aanvallen en kon Hitler meer soldaten op het Russische front inzetten. Deze verdedigingslinie heette de 'Atlantikwall.' Hij werd uiteindelijk meer dan 5000 kilometer lang!

Atlantikwall betekent: 'de muur aan de Atlantische Oceaan.'

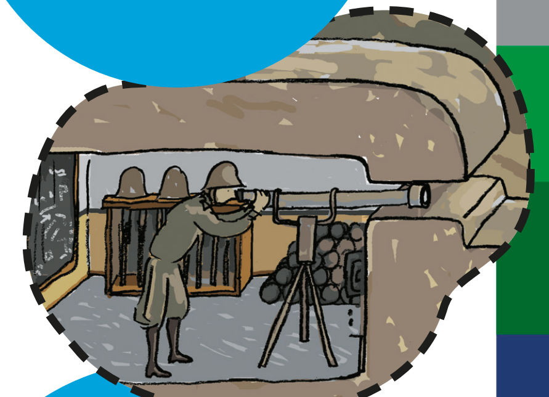

De verdedigingslijn bestond uit bunkers, kanonnen, mitrailleurs en mijnenvelden.

De bouw

De aanleg van de Atlantikwall startte langzaam, maar nadat de Duitsers in augustus 1942 een verrassingsaanval van de geallieerden afsloegen, kregen ze haast. Binnen een paar maanden moesten er tienduizenden bunkers worden gebouwd. Hiervoor werden honderdduizenden Nederlandse arbeiders ingeschakeld. Ook Duitse soldaten en krijgsgevangenen moesten meewerken. Naast bunkers bestond de kustverdediging uit luchtafweergeschut (wapens om het luchtruim te verdedigen, zoals kanonnen) en radarinstallaties.

Eind 1943 werd de Atlantikwall nog verder versterkt. Veldmaarschalk Rommel liet aan de vloedlijn zogenoemde 'Rommelasperges' plaatsen: schuin ingegraven palen, verbonden met staaldraden en mijnen. Er kwamen op het land ook tankmuren en drakentandversperringen: rijen van betonnen piramides. Begin 1944 liet Rommel laaggelegen gebieden in Zeeland en Zuid-Holland onder water zetten en mijnenvelden, aarden wallen, loopgraven en (anti-)tankgrachten aanleggen.

Door gebrek aan arbeidskrachten, materieel en brandstof waren er op 1 mei 1943 maar 6000 zware bunkers klaar. In Nederland stonden aan het eind van de bezetting ruim 2000 zware bunkers en wel tien keer zo veel lichtere. De Atlantikwall is uiteindelijk nooit helemaal afgekomen.

Atlantikwall is een van de zeven erfgoedlijnen in Zuid-Holland

Erfgoedlijnen zijn zeven geografische clusters die cultuurhistorisch rijk, interessant en 'beleefbaar' zijn. Een lijn wordt gevormd door objecten rond hetzelfde thema en hun onderlinge samenhang. Samen met de Provincie Zuid-Holland voert het Erfgoedhuis Zuid-Holland dit cultuurhistorische programma uit. Op elke lijn is informatie en vaak ook gratis educatief materiaal beschikbaar.

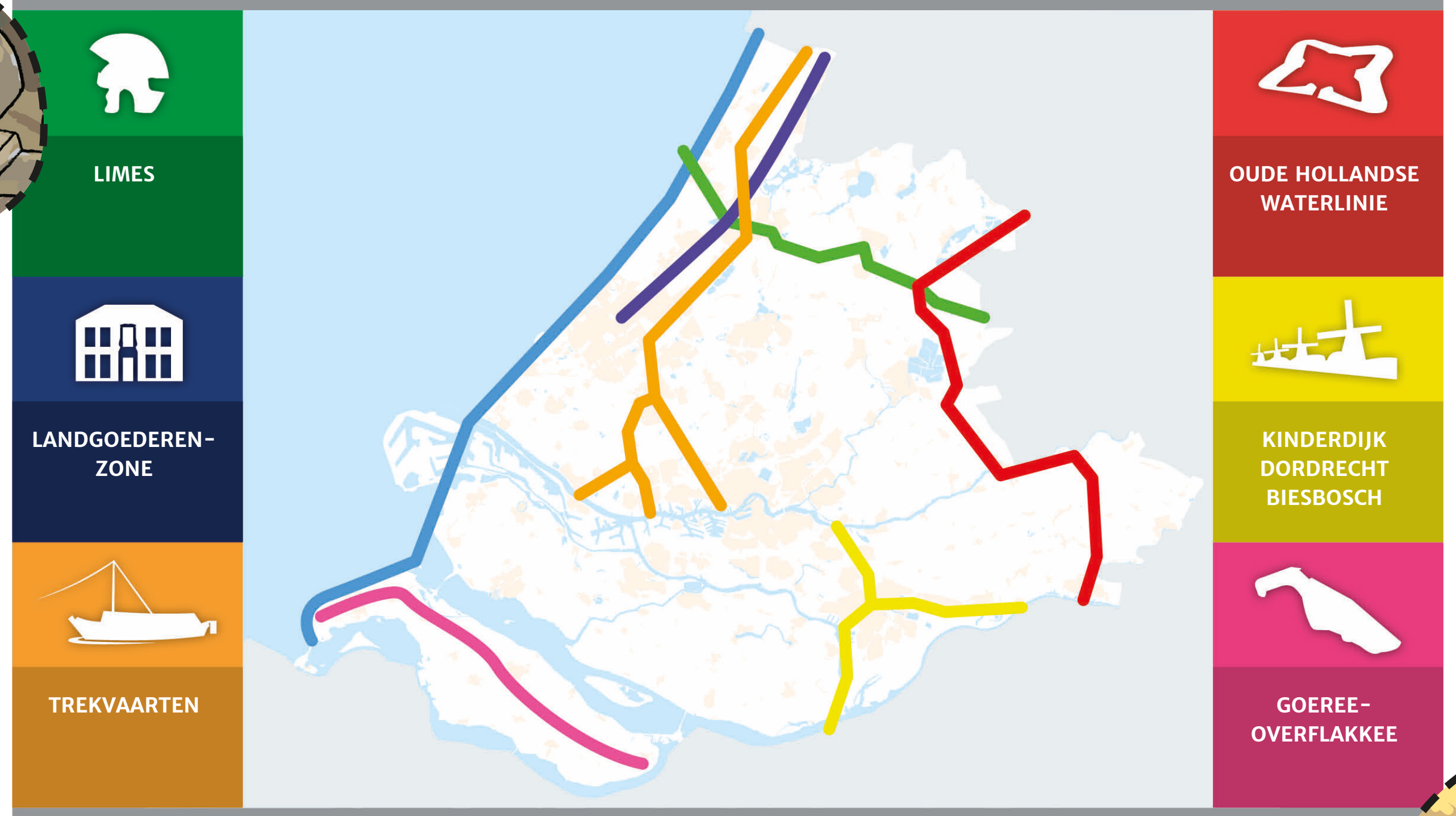

www.geschiedenisvanzuidholland.nl

ATLANTIKWALL

De Verborgen Grens

'De Verborgen Grens' is het educatieve project over de Atlantikwall in Zuid-Holland. De Verborgen Grens is bedoeld voor groep 7 en 8 van het basisonderwijs en bestaat uit drie lessen. De eerste en derde les worden door de eigen docent op school gegeven, de tweede les bestaat uit een bezoek aan een Atlantikwall-locatie. Leerlingen kunnen een bunker bezoeken of een wandeling maken langs restanten van de Atlantikwall onder begeleiding van een deskundige. Daarbij wordt aandacht besteed aan de bouw van de bunkers, maar ook aan het dagelijks leven in het Sperrgebiet ten tijde van de oorlog. De bouw van de Atlantikwall had grote gevolgen voor de bewoners van de kuststreek. Huizen werden gesloopt en grote groepen mensen moesten gedwongen evacueren.

Download gratis het lesmateriaal over de Atlantikwall!

Meer informatie

Op **www.geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/educatie-atlantikwall** kun je het lesmateriaal voor groep 7 en 8 downloaden:

- Handleiding
- Afbeeldingen
- Leerlingenboekje
- Digitale Kennisoverdracht
- Een film van 15 minuten met niet eerder vertoond filmmateriaal en beelden uit privé-collecties en archieven. Er is ook een speciale versie over Den Haag.

Neem voor andere groepen contact op met: educatie@erfgoedhuis-zh.nl

Bezoek een bunker!

De Atlantikwall is grotendeels gesloopt. Toch zie je langs de kust nog stukken van tankmuren of loopgraven. Veel bunkers zijn opgeruimd, maar niet allemaal. Soms hebben ze een nieuwe bestemming gekregen: als archief, serverruimte of als vakantiehuisje. Vaak leven er beschermde planten en dieren, zoals vleermuizen. In Noordwijk, Den Haag en Hoek van Holland hebben ze in bunkers een museum over de Atlantikwall gemaakt. Er worden nog steeds bunkers uitgegraven en opengesteld voor het publiek: het zijn monumenten van de Tweede Wereldoorlog geworden. Ga maar eens kijken met je klas!

Hoe bouw je een bunker?

De Duitsers gebruikten steeds dezelfde standaardontwerpen voor bunkers. Er waren wel honderden verschillende typen. Doordat de werkzaamheden en bouwmaterialen vooraf vastlagen, lukte het om in korte tijd heel veel bunkers te bouwen. Ze noemden dat 'Regelbau.'

Eigenlijk was het bouwen van zo'n bunker vrij simpel. Eerst werd er een groot gat gegraven. Vervolgens werd daarin een frame van betonijzer opgebouwd. Daar omheen werd een houten bekisting (een soort mal) aangebracht. Vervolgens werd het beton gestort. Deze enorme hoeveelheden beton en staal waren nodig, omdat de bunkers krachtige bommen moesten kunnen weerstaan. Als het beton droog was, werden onder meer stalen deuren, ventilatiesystemen, kachels en slaapkooien geïnstalleerd. Op die manier konden de Duitsers in drie weken een bunker bouwen.

De bunkers waren door open loopgraven of overdekte gangenstelsels met elkaar verbonden.

De muren en daken (van beton met staaldraad erin) waren wel 2 tot 3,5 meter dik!

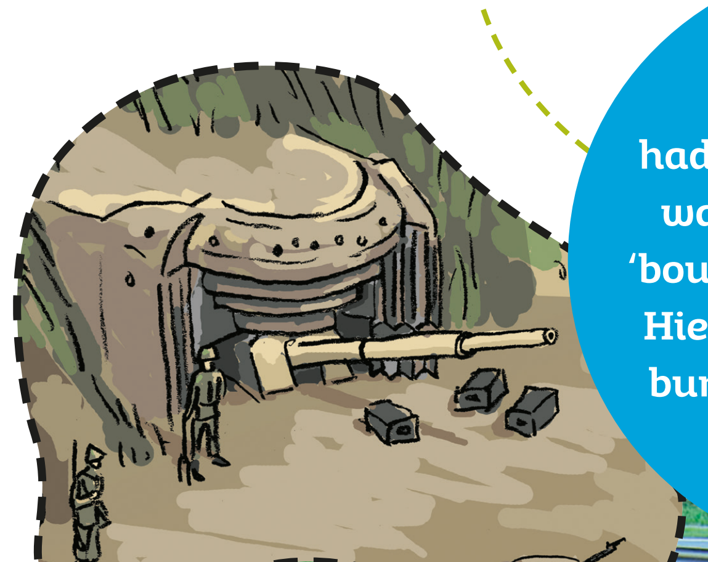

Het Duitse leger had een soort catalogus waar alle bunkers als 'bouwpakket' in stonden! Hier stonden alle typen bunkers in, waaronder de Tobruk.

Een 'Tobruk' is een bunker met een achthoekig of rond gat aan de bovenkant.

Meestal bemanden twee soldaten een Tobruk. Het was een wachtpost of er stond een mortierwapen.

Sloop en evacuatie

Een groot deel van de Hollandse kust, het 'Sperrgebiet', werd voor de bouw van de Atlantikwall ontruimd. Duizenden huizen en gebouwen werden gesloopt om de Duitsers vrij zicht te geven en om bunkers en hindernissen te bouwen. De historische stadskernen van Hoek van Holland, Hellevoetsluis en IJmuiden werden gesloopt. Ter Heijde en Petten verdwenen zelfs helemaal. In Katwijk werden de boulevard en een oude visserswijk gesloopt. In Den Haag werden hele woonwijken afgebroken voor de aanleg van een lange tankgracht.

Ook bewoners van gebieden die onder water werden gezet, zoals Goeree-Overflakkee, Voorne-Putten en de Hoeksche Waard moesten hun huis verlaten. Enkele honderdduizenden mensen zijn geëvacueerd.

Ook de natuur heeft onder de Atlantikwall geleden. Duinen werden vergraven en bebouwd, bossen gekapt en bouwland verwoest. Hierdoor is het kustlandschap erg veranderd.

Slapen naast een koeienstal

Toen in 1942 het kustgebied werd ontruimd, had dit grote gevolgen voor de bewoners. Alleen plaatselijke aannemers en arbeiders die bij de bouw van de Atlantikwall meehielpen, mochten in de buurt blijven wonen. Anderen moesten het Sperrgebiet verlaten. Wie zelf geen onderdak vond, kreeg een woning toegewezen of werd bij andere gezinnen geplaatst. Met volgeladen karren of per trein, soms alleen met een hutkoffer, vertrokken mensen naar hun nieuwe adres. Het was vaak flink wennen bij een wildvreemd gezin, soms aan de andere kant van het land. Er was weinig ruimte of de mensen konden elkaars dialect slecht verstaan. Anderen hadden het helemaal niet slecht. Sommige kinderen gingen zelfs gewoon naar school. Velen raakten zo gewend dat ze na de oorlog niet meer naar hun oude woonplaats terugkeerden.

Wachtlopen, verkennen en kaarten

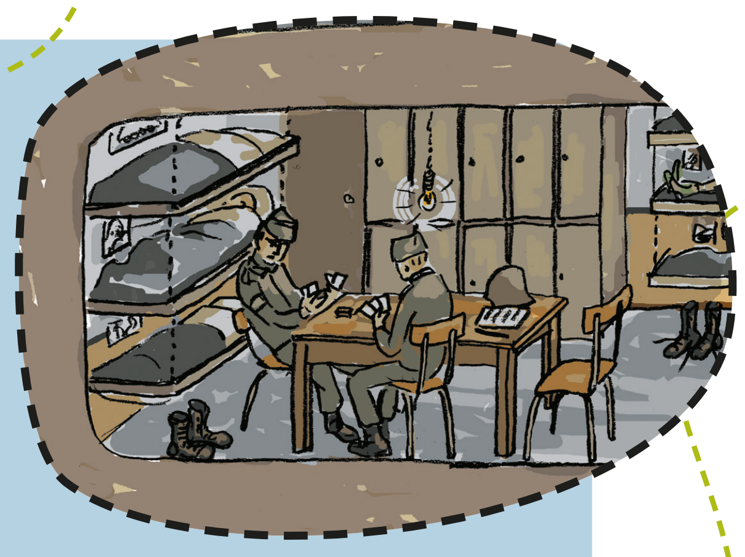

Het dagelijks leven van de Duitse soldaten in de bunker was vaak helemaal niet zo spannend. Het was soms zelfs behoorlijk eentonig. De soldaten moesten oefenen, wachtlopen en verkennen, maar vaak ook alleen afwachten. Om de verveling te verdrijven, speelden ze (kaart)spelletjes, lazen boekjes en deden aan sport. Sommige soldaten haalden graag grappen uit of dronken soms iets te veel. Maar zeker vergeleken met het front, waren de voorzieningen heel goed. Rond of in de bunkers waren vaak woonschuilplaatsen, bakkerijen, keukens, badhuizen, toiletten, ziekenposten en garages.

De Atlantikwall is nooit helemaal afgekomen. Op D-Day waren er nog veel bunkers in aanbouw.

De Canadezen landen op Juno-strand, bij Bernières-sur-Mèr, Normandië, op D-Day 6 juni 1944. Collectie: Beeldbank WOII NIOD

Na de oorlog

Na de bevrijding werd er dagenlang feestgevierd. Maar de mensen mochten nog niet gelijk naar het strand. Het was er erg gevaarlijk, omdat er nog honderdduizenden mijnen lagen. Duitse soldaten moesten helpen met opruimen. Daarna mocht iedereen eindelijk weer naar zee!

Veel verdedigingswerken werden gesloopt en bunkers opgeblazen. Sommige bunkers werden voor noodhuisvesting gebruikt: veel mensen hadden immers geen huis meer. Maar er werden in die tijd heel veel nieuwe huizen gebouwd. In sommige kuststeden, zoals Den Haag, zie je nog een groot verschil tussen de oude gebouwen en de naoorlogse nieuwbouw.

D-Day

Op 6 juni 1944 slaagden de geallieerden erin om in Normandië te landen. De Duitsers hadden altijd gedaan alsof 'fort Europa' onneembaar was, maar de Atlantikwall kon de massale aanval van de geallieerden uiteindelijk niet tegenhouden: de linie werd over enkele tientallen kilometers doorbroken. Dankzij slimme trucs van de geallieerden, zoals nepgebouwen, opblaastanks en misleidend radioverkeer, waren de Duitsers te laat om er genoeg soldaten en materieel naar toe te kunnen sturen. Zij dachten dat de invasie bij Calais zou plaatsvinden.

In de zomer van 1944 werden Frankrijk en België grotendeels bevrijd. In september lukte het om Brabant en Limburg te bevrijden. Bij gevechten in Zeeland werd de Atlantikwall door de Duitsers bij de verdediging gebruikt. Het noorden van Nederland, waaronder Zuid-Holland, maakte de hongerwinter nog mee voor het in mei 1945 ook werd bevrijd.

De invasie heette 'Operatie Overlord', maar werd bekend als 'D-Day.'

Colofon > Deze poster is verstuurd naar een aantal basisscholen langs de Atlantikwall.
> Illustratie voorkant: Josefien Versteeg, JOOS-illustraties > Ontwerp: studioBoven grafisch ontwerp
> Foto's: NIOD, Bundesarchiv, Atlantikwall Musea Noordwijk en Hoek van Holland, Biberbunker, Stichting Fronttaal, SAMS, Erfgoedhuis Zuid-Holland. > Redactie: Marleen van Lanen > Met dank aan: Geert-Jan Mellink, Christian Quist, Ad van der Zee, Kees Neisingh. > Erfgoedhuis Zuid-Holland is een provinciaal kennis- en servicecentrum dat zich (in opdracht van de Provincie Zuid-Holland) inzet om erfgoed te behouden, benutten en beleven. Voor meer informatie: www.erfgoedhuis-zh.nl
> De ontwikkeling van het onderwijsproject De Verborgen Grens is mede mogelijk gemaakt met steun van de provincie Zuid-Holland.

ERFGOEDHUIS-ZH
provincie ZUID HOLLAND
ATLANTIKWALL